

Osman PUŠKAR

Zapis o Sokolu

Možda postoje određena, mjesta, određeni gradovi i sela u kojima se u nekim vremenskim periodima određeni događaji ponavljaju ili toliko liče jedni na druge da se ne mogu ni po čemu razlikovati iako vremenski mogu biti udaljeni mnogo više od jednog običnog ljudskog pamćenja. Je li to slučaj i sa starim gradom Sokolom? Stoje argumenti i za i protiv. Možda je to samo zla kob ili sreća ljudi koji žive na ovom prostoru: da dožive vrijeme koje iznenada stane, pa se ponovo «trzne», da bi opet počelo nešto što liči na prošlost. Pravo pitanje je zapravo – šta je s tim ljudima? Da li oni dugo, sporo i plitko misle, pa ih događaji zateknu ili bljesnu iz prošlosti «onako iz inata». Jedno je sigurno: Bosni i njenim ljudima sve se dešava polahko, završava krvavo, pa ni Sokoljani nisu izuzetak.

O Sokolu se historijski sve zna i - ništa. Nikada nije bio predmet neke prevelike pažnje znanstvenika, a i vlasti – vrlo rijetko. Zna se da je to bila utvrda vojnička i kraljevska – na sjevernim granicama stare bosanske države «po dubini granice na rijeci Savi», što bi kazali vojnici.

Knjige su zapisale istinu, a narod priča legende.

Knjige pišu – da je Sokol bio centar nahije-župe kraljevske dinastije Kotromanića, da je kula postavljena na stijeni između izvora Ilidže i Vrela od kojih ispod kule nastaje Sokoluša...

O lovištima, dobrom vinu i «šljivi» da se i ne govori. O ljepoti momaka i djevoja-ka pjesme pjevaju.

Narod pamti legendu o tri bogate sestre koje, ne znajući kuda će sa svojim velikim bogatstvom, odlučiše da sagrade tri

grada. Kad se nadoše poslije izvjesnog vremena, jedna drugoj ispričaše kako su potrošile svoje bogatstvo. Prva: «Sagradila sam grad bijel kao labud» (Gradačac); druga «Sagradila sam grad koji sija kao srebro» (Srebrenik); A treća: «Sagradila sam grad koji leti kao soko» (Sokol).

Soko grad, zna se, sagradiše moćnici iz kraljevske loze Kotromanića, pored njega digoše veliki dvorac ili možda ljetnikovac – da se kraj bistrih izvora rashlađuju, love, šenluče...

Sa Sokola su nadzirali ulaz u Sprečko polje i dalje - dolinu Bosne.

Područje Trebave uvijek je bilo puno vrijednih ljudi koji su znali odbraniti Soko od nepozvanih.

Malo je vojski i vojskovođa koji su uspjeli osvojiti Sokol. Uvijek su ga mudro obilazili, a on je tiho padao. Osmanlije su poharale gotovo cijelu Bosnu, zauzele i prijestolnicu Jajce prije Sokola.

Sve do početka 18. vijeka Sokol je bio važno uporište ili etapna vojna stanica turskih askera na njihovim dugim marševima ka sjeveru. Koristili su poznate rimske putove koji izvode iz doline Bosne Sokolskim brdom u bogatu Posavinu, a sigurnost svojih pokreta obezbjeđivali su topovima na Oštrikovcu, o hrani za vojsku brinuli su vrijedni težaci na Guvnima, o sigurnosti pokreta dizdar na kuli sokolskoj.

U Trebavi, kažu, hajduka nije bilo. Poslušnost raje obezbjeđivala se strogošću vlasti i islamom.

Neki historijski podaci govore da je stanovništvo Sokola nerado primalo i vlast i islam. Ostala je priča o dvorcu koji pretvoriše u džamiju, o katolicima koji pobježe ispred Osmanlija, o bogumilima i njihovim grobljima, biljezima, toponimima...

Vrijeme moćnih dizdara, puškara i to-
bčija na kuli sokolskoj iscuri, bi i prođe -
«pusto tursko». U neko smutno doba Bos-
nu predaše (ili prodaše) moćnoj Austro-
Ugarskoj Monarhiji. Bošnjaci se listom di-
goše da Bosnu ne daju - protiv česara koji
je na Bosnu krenuo i protiv sultana koji je
Bosnu izdao. Pobuniše se Dizdarevići,

Sokoljani - hadži Mustafa Hadžić i hadži
Smajo Delić bili zarobljenici Crvene arm-
ije i po otpustu pješice došli iz daleke
Rusije «da se napiju Vrela, jal Ilidže», da klan-
jaju vakat u džamiji kraj gradine, pa da
umru ako treba. Ostale su mnoge priče o
Galiciji, Pjavi, pjesme i legende o bosan-
skim junacima koji su odlazili na bojište uz

Puškari, Topčagići, Begovići, Hadžići... i
mnogi drugi u ovom kraju, «jer se njih niš-
ta nije pitalo». Švabe dobro okrvaviše gaće
kod Hadžikadinog hana nedaleko od Soko-
la. Kaursko greblje o tome svjedoči.

Sokoljani tako padoše u nemilost kod
nove vlasti, ali i nju naduraše. «Care Franjo
i carice Zita...»

Austrija se, napokon, uruši u svjetskom
ratu.

Vraćali su se soldati po kazni ili dobro-
voljci sa ratišta Galicije, Rusije i Soluna.

poklič: «Hana, buša, kesera biroka, čik na
mejdan da se ogledamo!» Najljepše je pri-
povijedao Ibro Puškar, isluženi austrijski
soldat, koji nikad nije mogao zaboraviti
Peštu.

Ni Kraljevinu Sokoljani nisu dočekali
sa oduševljenjem i prangijama. Gledali su
svoj pos'o, ignorisali, trpjeli. Je li to
mudrost ili glupost? Hasan Bešić, Bego
Hadžić i Mujo Džaferović bili su vješti tr-
govci drvetom, Avdo i Meho Sumbić na
daleko čuveni dunderi i kosci. Upamćen je
i hodža Haso Puškar, potomak Salih

efendije Puškara, koji je, gledajući u knjige i zapisujući – od budale pametnog pravio. Jedan od Fišića bosančicom i arabicom je pisao...

Vlast i Sokoljani uvijek su se gledali poprijeko. Kad je vlast htjela da sagradi školu, Sokoljani nisu dali da im «djecu ne iskvari», kad su Sokoljani htjeli, Pavelić nije dao.

U ratnom vihoru 1941. godine, a ni kasnije, nisu se plaho uzdali u novu državu. Četničke šubare na Dugim Njivama bile su tako blizu, a Zagreb tako daleko. Oronula kula opet postaje utvrda, Ibrahim Pjanić komanduje odbranom. Princip je sačuvati svoje i ne dirati tuđe. Shvatajući da se sa Štirovim ustašama ne može sačuvati ni red ni grad – Pjanića prihvatiše i Gračanlije. Odahnuše čaršijski Srbi i Jevreji. Za njegovu naklonost otimaše se i komunisti i oni drugi – sa sjedištem u Zagrebu – koji ga danajskim poklonima pridobiše. Malo ruha, malo kruha i pušaka – i obećanje da se mladići iz gračaničkog kraja neće kupiti u SS. Nije bilo vremena ni da ispune, ni da ne ispune svoje obećanje. Crveni su bili suviše blizu, propast i odstupanje. Na odlasku Pjanić obeća da će se vratiti i skonča u Njemačkoj kao «ugledan» emigrant, kojem je UDBA bila stalno za petama.

Komunisti Sokoljanima nikad nisu oprostili Pjanića. Nisu ni Sokoljani njima, ali su za neposluh dobro odrapili na radnim obavezama, otkupima, propalim za drugama. Uzvrćali su «od muke» pričom «da su komunisti tajna, ali da ih je lahko prepoznati po bezobrazluku, piju rakiju i ne idu u džamiju.»

Sve do kasnih sedamdesetih bili su rijetki oni koji su išli «na škole» iz Sokola. Posao za Sokoljane bio je rezervisan u ka-

menolomu i komunalnom preduzeću, Zagrebu, Ljubljani, Austriji, Njemačkoj i ko zna gdje. Jer im se dugo prišivalo ustaštvo ko bilješka, ko krivica koje ustvari nije bilo.

Pokazat će se to mnogo godina poslije Pjanića.

Motiv devedesetih je jednostavan.

Kokarda ponovo na Trebavi, Duge Njive suviše blizu, Gračanica daleko, o Sarajevu da se i ne govori.

Svih 180 uposlenih Sokoljana diljem bivše Jugoslavije spakovalo je torbe i iz bijednih radničkih nastambi krenulo da brani kućni prag – s nadom da je vrijeme nepravde prošlo.

I bi što bi.

Sokoljani nisu čekali. Ratna bolnica je u Sokolu, Komanda Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane, Taktičke i Opratvne grupe i komandant je iz Sokola. Sokoljani se hvale da majke u Sokolu rađaju gazije i komandante, nikad generale.

I danas – nakon svega, Sokoljani opet gledaju svoja posla. Ne slave prošlost, ne prave spomen-ploče, ne kapitaliztiraju rat, kako bi se reklo modernim žargonom, ne glasaju za one koji ih iznevjere. Imaju suviše svojih briga. Ponovo sa putnim torbama po svijetu.

Na staroj kuli puno mladog svijeta. Ima roka, techna i folka po kafanama.

Srce raste uz sevdalinku «Zaplakala šećer Đula» i uz onu staru «Na kuli age Hasanage».

Kažu da se Minhen, Beč i Berlin tresu kad Sokoljani sokolske zapjevaju.

Daj Bože da vojske prođu i Soko obidu. Pjesma je bolja. Kula je ljepša.